Dobos Krisztina

Gondolatok a hazafias nevelésről

Az európai gyakorlatban az iskolák évszázadokon keresztül kettős funkciót láttak el: tanítottak és neveltek. Az oktatás és nevelés megfelelő szimbiózisa nemzedékek hosszú sorának biztosította a szellemi és lelki gyarapodás lehetőségét. Az utóbbi évtizedekben jelent meg és erősödött e kettősség szétválasztásának szándéka. Sokszor hallhattunk olyan véleményeket, hogy az iskola csak tanítson, oktasson, képezzen, a nevelés a szülők dolga.

Szakmailag téves, emberileg pedig cinikus ez a szándék, mely ellentmond évszázadok bevált gyakorlatának éppúgy, mint a mai kor pszichikai feltételeinek. Szakmai szempontból az oktatás és a nevelés nem választható el és nem is állítható szembe egymással. Az oktatás ugyanis a tágabb fogalom, a nevelés szerves része. Az európai gondolkodásnak több ezer éves sajátossága egy olyan emberkép, melynek alapvető vonása, hogy az ember egyszerre individuum és kollektív lény. Individuum, mert egyszeri és megismételhetetlen személyiség, ugyanakkor kollektív lény is, mert természeténél fogva szűkebb és tágabb közösségekben él.

Pszichológiai szempontból közismert, hogy a nevelés a ráhatások összessége. Az élet első szakaszaiban valamennyi hatás alapvető befolyással bír. Az ember egyik sajátossága a fejlődés képessége, ezért roppant fontos minden személyiség fejlesztése, adottságainak kibontakoztatása. És emiatt nem lehet mintegy kiragadni a nevelés fogalmát sem az iskolából, sem pedig a mindennapi életből.

A közoktatás általános célkitűzéseit és szabályozási elveit a minisztérium kidolgozta a rendszerváltás után, mindezek szakmai körökben közismertek. Az iskola pedagógiai programjának tartalmi és formai kereteit a Közoktatási törvény szabja meg.

A nevelés területén alapvető célkitűzésként hét témakört fogalmaztunk meg: Ezek a következők: az anyanyelvi, az erkölcsi, a hazaszeretetre nevelés, a családi életre, szülői szerepre nevelés, az egészséges életmódra nevelés, a testi, a környezeti és az esztétikai nevelés. Sajnálatos, hogy az 1996-ban elfogadott Nemzeti Alaptanterv ezt figyelmen kívül hagyta, illetve nem fontosságának megfelelően kezelte.

Mielőtt témánkról, a hazafias nevelés problémaköréről beszélnék, álljon itt egy hosszabb idézet, amely tartalmilag és érzelmileg rátapint a lényegre. *Bajza József* vetette papírra 1846-ban:

„A történetírás tanúsítja, hogy minden időben és minden népeknél, melyek a mívelődésnek némi fokára emelkedtek, a haza neve szent volt, s még a mélyen elfajult nemzetek sem tagadták azt meg. Nincs is ember, ki magában a szív e szép érzelmét egyszer-másszor fellobogni ne tapasztalta volna. Az apai hajlék, melyben bölcsőnk rengett, hol első hangjait rebegénk az örökre kedves anyanyelvnek, a patak, melynek virág-partjain játszadozánk, az erdő, melynek árnyában gyakran pihentünk, a honi föld határát koszorúzó halmok, melyeken szemeink sokszor édes sejtések közt andalgának, rokonaink, játszótársaink, szóval gyermek- és ifjúkorunk kis országa egész életen át szívünk kedvenc tárgyai maradnak. Még a kopár sivatag is, ha honunk volt, olthatatlan vággyal vonz magához, és a távolbóli visszaemlékezés a fiatal kor gyönyörű álmainak fátyolán át minden tárgyat a haza földén. És nincs okunk csodálni, ha a regényes Svájc lakosa, elválasztván hegyeitől meghal bánatában, midőn még a grönlandi ember is komor jéghazáját és a néger égő homoksivatagjait oly mondhatatlanul szereti. A szegény német vándor, kit bal-

szerencse, üldözés vagy éhség az óceánon túl Amerika földére űzött, gyarmatát hazája édes nyelvén nevezi el. Oly kedves még a hálátlan hazának emlékezete is! Isten oltá a szívbe e mély érzelmet, mely a míveletlen emberben csak ösztönszerű, de a polgárilag kifejlettben hatalmas meggyőződéssé szilárdúl."

E sorok szépsége és igazsága ma is vitathatatlan. Ugyanakkor Bajza írásában megtalálható mindaz, amit e témában mai nyelven a mai szakirodalom is megfogalmaz. Hallhattunk a legszűkebb környezetről, a családról, az anyanyelvről, a gyermekkor tájairól, amelyek kitörölhetetlen nyomokat hagynak az ember lelkében. De Bajza nem áll meg személyes tapasztalatainál, hanem bölcsen általánosít. Ezek az érzések ugyanis mindenkiben megvannak. Így válik élővé és hihetővé a svájci, a grönlandi példa.

Nemzeti érzés, identitástudat, hazaszeretet – és minden e tárgykörhöz kapcsolódó fogalom csak közvetett úton alakítható ki, illetve tanítható. Ez azért is fontos, mert elmélyíti és tudatossá teszi a hazaszeretetet. A közvetett megközelítés legfontosabb eleme a magyar földrajz, a történelem, a művelődéstörténet – és mindenek felett a magyar irodalom tanítása. Természetes, hogy a földrajz keretén belül legrészletesebben hazánk tájait, természeti kincseit, állat- és növényvilágát, gazdaságföldrajzát kell megismertetni a diákokkal. Tanulmányi kirándulások, túrák egészítik ki, bővítik személyes élményekkel a már megtanultakat.

Magától értetődő, hogy a történelem tanításának tantárgyi jellegéből adódóan legrészletesebben a nemzet históriájának megismertetésével kell foglalkoznia, ügyelve arra, hogy szervesen illeszkedjék a világtörténelem és a kronológia eseménysorába. A legnagyobb és leghálásabb terület a magyar irodalom.

Nemzetünk irodalma egyben a nemzet történelme is. Költészetünk a magyar sors ábrázolása az évszázadok folyamán. Nagy költőink emlékezetünkbe és lelkünkbe rögzített szavai, kifejezései, szófűzései, gondolatai hétköznapjaink útitársává és tanácsadóivá váltak, nehéz helyzeteinkben vigasztalnak. Áttételesebben, de a reáltárgyak is bevonhatók e témába: nagy magyar tudósok, feltalálók, fizikusok, kémikusok, természettudósok, matematikusok életének bemutatása nemcsak oldja az órák hangulatát, szélesíti a tanulók ismereteit, hanem a hazaszeretetet is táplálja.

A hazafias szellemű tanítás ugyanakkor nem jelentheti a történelmi tények meghamísítását. Minden hazafias szólam, melldöngetés, frázis, a dicső múlt és a kiválasztottság hirdetése visszatetszést kelthet. A hazaszeretethez szervesen hozzátartozik a múlt megbecsülése és a jövőbe vetett remény táplálása is. Mindkettőhöz azonban kellő kritika szükséges. A dicső múlt emlegetése helyett történelmi szerepünk valós értékelésére van szükség. Szent István óta befogadó nép voltunk és vagyunk. Ezért semmiféle származási, faji, vallási megkülönböztetés vagy kirekesztés nem indokolt.

Természetes, hogy a hazaszeretetre nevelés nem kizárólag az iskola feladata. Sokat tehet a család, a társadalmi környezet valamint az önkormányzatok és a civil szervezetek is. A legkisebb faluban is létrehozható olyan helytörténeti gyűjtemény, ami bemutatja az adott település múltját, értékeit. Helyzetéből adódóan nagy felelősség hárul a médiára, hiszen ismeretterjesztő filmekkel, híres magyarok életét bemutató alkotásokkal hangsúlyozottabb szerepet vállalhatna az ifjúság hazafias nevelésében, értékorientálásában.

Az európai gondolkodásban alapvetés, hogy minden nemzet saját polgárait a haza szeretetére, megbecsülésére neveli. Természetes, hogy a franciák büszkék arra, hogy franciák, az EU-országokban mindenütt leng a nemzeti lobogó. Sajnálatos, hogy az utóbbi években, a rendszerváltás kezdetétől bizonyos félelmek éledtek. Sokan gúnyosan vagy haragosan ellentámadásba csaptak, magyarkodónak, nacionalistának, sovinisztának bélyegezve minden hazafias megnyilvánulást. Pedig csak akkor tisztelhetjük a másságot kultúrában, történelemben, mentalitásban, ha mindenekelőtt magunkat tiszteljük. Csak az értékelheti az idegen kultúrát, aki a sajátját jól ismeri. Ez a célja és feladata a hazaszeretetre nevelésnek. Ismerjük önmagunkat és figyeljünk másokra.